

Такий вимогливий Бог

СОЛОМІЯ ЩУР

12 СІЧНЯ 2022

«Твій Бог такий вимогливий, — не раз каже мені знайома, що живе, так би мовити, поза контекстом живої віри й доволі критично налаштована щодо питань духовного життя, як їх розуміє Церква. — Ось ти народжуєшся, а Бог уже вирішив за тебе, де ти опинишся у твої 20 років, а навіть як завершиш життя. Це нестерпно! Він створив тебе страждати в ім'я своєї волі? Це егоїзм, а не любов». І з нею можна було би погодитися, бо ж одна річ — вирішувати, а інша — знати, що хтось уже знає, де я буду через певний час і в якому духовному стані тоді перебуватиму.

Так уже сталося, що ми, смертні творіння Його волі, обмежені в часі та сприймаємо Його лінійно. А Бог... Ви тільки уявіть: підноситься над нашим добре знаним минулим, доволі-таки суб'єктивним теперішнім і туманним майбутнім, щоб побачити наше життя в усій красі й цілісності. Й у світлі Свого задуму, що передбачав, між іншим, свободу людської волі.

Щоб упорядкувати думки на тему напередвизначеності та свободи волі людини чинити, що їй заманеться, розберімося спочатку, як Церква прямувала до сучасного розуміння цих явищ і чому вони не взаємозаперечні, як може здатися на перший погляд.

Сучасним розумінням напередвизначення в католицькій доктрині ми завдячуємо насамперед працям святих Августина і Томи Аквінського.

Августин заклав основи вчення про свободу волі й напередвизначеності, сформулювавши основні поняття доктрини й утвердивши людину як особистість, здатну розпоряджатися вільною волею. Виходячи з поняття *electio* (лат. «обирати»), Августин розвинув учення, яке стосується також інших складових напередвизначеності — таких, як *propositum*, *prescientia*, *providentia*, *vocatio*, *perserverantia*, *voluntas fidei* (Божественний план, передзнання, провидіння, покликання, стійкість у благодаті, воля віри).

Августин стверджував, що істинної свободи людина досягає лише в єднанні з Богом, якому передусє земний шлях спасіння. Саме ж спілкування людини з Богом відбувається з непримушеного рішення та в любові. З другого боку, божественний план, згідно з яким людина прагне до Абсолюту, не залишає вибору: напередвизначена людська особа, відкрита на Божу волю, прямує дорогою спасіння та користується Божою благодаттю, реалізуючи дві мети. Перша з них — прослава Господа в земному вимірі, друга — спасіння людини і єднання з Богом у вічності.

Безмежно люблячи людину та обираючи її не з необхідності, а з непримушеної волі, Бог наділяє нас свободою, волею до віри, відкритістю та стійкістю в благодаті. А проте Августин відстоює думку про визначену кількість святих, які спасуться. Тома Аквінський, розвиваючи ці ідеї, пише, втім, що ми не можемо припустити ні того, скільки саме людей спасеться, ні того, хто конкретно отримає вічне життя¹. Він порівнює незмінну кількість спасених із цеглинами, що творять будинок за замислом будівничого: «Наприклад, будівельник продумує розміри будинку, а також кількість кімнат. [...] Однак він не обчислює конкретну кількість цеглин, а бере і використовує їх рівно стільки, скільки необхідно для визначених розмірів стін. [...] Лише

Богу відомо, скількох очікує вічне блаженство»².

Теорія Августина — фаталістична; на противагу їй, Церква стверджує, що кожному відкритий шлях до неба. Адже якщо Христос позбавив первородного гріха й освятив природу не всіх людей, а лише обраних до спасіння, то виникають сумніви у відкупленні людства. Утім, Августин і Тома кажуть про таємницю Божої постанови, недоступну людському розуму, та про незвідані Божі шляхи, що ведуть до спасіння. І покора й увага до деталей дозволяють нам краще розпізнати Божий план.

До речі, з неправильно потрактованого вчення Августина походять янсенізм і кальвінізм, які зводять Господню дію в житті людини суто до передзнання, а причину напередвизначеності вбачають лише в Бозі. У такій інтерпретації людина позбавлена свободи, Бог напередвизначає її до кари, а людська воля не має сили опиратися гріху. Ці погляди виразно суперечать католицькій доктрині, яка підкреслює, що Бог дає нам благодать іще до заслуг — наші вчинки не впливають на отримання благодаті. Із другого боку, нагорода спасіння не є довільним актом Божої волі, а дарується людині завдяки її чеснотливому життю. Отже, свобода волі і ще раз свобода волі. Чинити з любові, жити в любові, бути вдячними за Божу любов.

Людина, якій дарована благодать, не обов'язково отримає вічне спасіння, адже вільна обирати як шлях блага, так і дорогу гріха.

Окрім того, вільне тлумачення вчення Августина породжує небезпеку обмежити дію Бога в житті людини суто передбаченням, ігноруючи Його волю, яка кличе людину до спасіння. Пелагіанці, із якими полемізував Августин, твердили, що людина здатна не грішити без Божої підтримки; такий деїзм заперечує Божу участь у нашому спасінні — це, власне, той випадок, коли в житті немає й натяку на покору.

Сьогодні Церква каже³ про кілька етапів напередвизначеності:

- 1) благодать покликання, що закладає в нас зерно віри;
- 2) благодать, що допомагає нам зростати у вірі та прагнути досконалості;
- 3) життя у благодаті й любові через спілкування з Богом;
- 4) наполегливість у прямуванні до спасіння та щаслива смерть;
- 5) перебування у вічному блаженстві та спогляданні Бога.

Про такий шлях пише апостол Павло у посланні до Римлян: «І знаємо, що тим, хто любить Бога, хто покликаний Його постановою, усе допомагає на добре. Бо кого Він передбачив, тих і призначив, щоб були подібні до образу Сина Його, щоб Він був перворідним поміж багатьма братами. А кого Він призначив, тих і покликав, а кого покликав, тих і виправдав, а кого виправдав, тих і прославив» (Рим 8, 28-30).

Непомилкове передбачення Бога стосується всіх людей, що помирають у стані освячувальної благодаті, отриманої у хрещенні, а при зверненні до гріха — у стані покаяння та навернення. Те саме стосується осіб, що не належать до Католицької Церкви, яка надає повноту спасіння, проте перебувають у стані чистої совісті та благодаті у власній вірі. Це дає змогу говорити про схильність вірних-католиків до напередвизначеності у спасінні, проте не про твердість їхньої напередвизначеності⁴. Здається, у нас є шанси, чи не так?

Щоб убезпечити термін «напередвизначеність» від помилкового трактування, Католицька Церква накладає певні обмеження на цю ідею, коли йдеться про засудження грішників. Варто уникати єретичних янсеністських поглядів, за якими Бог визначає частину людства до засудження та грішить, досягаючи цієї мети. Чи не про щось таке запитувала мене моя знайома, діалогом із якою розпочинається цей текст?

Не всі люди отримують спасіння, тому доктрина напередвизначення в Католицькій Церкві вказує, що гріх не походить від Бога, але Бог дозволяє зло з причини людської свободи.

Проте в Господній владі повернути зло на добро⁵. А отже, можна лише просити Його відвернути зло, намагаючись самим жити у злагоді з власною совістю.

Друге обмеження каже про непорушність Божої святості та справедливості. Божа святість не породжує гріха — це лише людина втрачає право на небо, відкидаючи Бога⁶.

Згідно з католицькою доктриною, людина, якій дарована благодать, не обов'язково отримає вічне спасіння, адже вільна обирати як шлях блага, так і дорогу гріха. А от напередвизначеність до слави незалежно від заслуг людини належить до богословських дискусій. Тридентський собор називає питання напередвизначеності покритим таємницею, прямує за думкою Августина про незвідані Божі шляхи.

Йоан Павло II у повчанні «Вірую в Бога Отця Вседержителя» застерігає читача від фаталістичного розуміння напередвизначеності. Він пише, що Господь «передовсім хоче долучити до Свого Божества людину, яка в сотвореному світі має бути Його образом і подобою»⁷. Бог саме тому визначає нас, що любить людину і готує для неї сотворений світ.

«Таємниця напередвизначеності, так би мовити, “органічно” вписується в загальний порядок Божого провидіння»⁸.

Цікаво, що в Синоптиків термін «εκλεκτος» (гр. «обраний») пов'язаний із есхатологією та випробуванням. А що є «багато покликаних, проте мало вибраних» (Мт 22, 14), то благодаті має відповідати покора її прийняти⁹. Адже без згоди людини на благодать її дія марна, бо «ідея обрання у Новому Завіті ніколи не позбавлена відповідальності та рішення»¹⁰.

Тож обираймо: добро, сірість, а чи відверте зло; покора чи погорда; відповіді на заклик чи вдати, що не чуємо. Бо саме напередвизначеністю пояснюється Господня любов до людини, що на образ і подобу Бога створена, із Нього черпає своє буття та до Нього прагне повернутися.

Текст створено за підтримки проєкту Оксфордського університету «Нові горизонти науки й релігії у Східній Європі», профінансованого фондом Джона Темплтона (The John Templeton Foundation). Думки, висловлені в тексті, належать авторові й не обов'язково збігаються з поглядами фонду.

The creation of this text was supported by the University of Oxford project 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' funded by the John Templeton Foundation. The opinions expressed in the publication are those of the author(s) and do not necessarily reflect the view of the John Templeton Foundation.

СОЛОМІЯ ЩУР

12 СІЧНЯ 2022

Примітки

1. Summa Theologiæ, I, q. 23, a. 7: Et ideo oportet dicere quod numerus predestinatorum sit certus Deo non solum formaliter, sed etiam materialiter. Sed advertendum est quod numerus predestinatorum certus Deo dicitur, non solum ratione cognitionis, quia scilicet scit quot sunt

salvandi (sic enim Deo certus est etiam numerus guttarum pluviae, et arenae maris); sed ratione electionis et definitionis cuiusdam. (Тому нам слід говорити, що Богу відома точна кількість напередвизначених не тільки з погляду форми, а й із погляду матерії. При цьому необхідно мати на увазі, що кількість напередвизначених відома Богу не з огляду на Його знання, тобто оскільки Він знає, яку кількість буде врятовано (бо так само Він знає і кількість крапель в морі, і піщинок на березі), але з огляду на Його навмисний вибір і визначення).

2. Там само.

3. J. Pohle, Predestination. In: The Catholic Encyclopedia, v. 12. New York, 1911. P. 382.

4. Там само, с. 384.

5. Пор. Пс 84, 2: «І долю Якову ти, Господи, повернув».

6. M. Scheeben, Handbuch der katholischen Dogmatik. Freiburg im Breisgau, 1873. S. 42.

7. J. Paweł II, Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela. Rzym, 1987. S. 30.

8. Там само.

9. Там само, 191.

10. Там само, 197.